

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIII/1—2

БЕОГРАД
1977.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIII (нова серија)

Св. 1—2

СА Д Р Ж А Ј

Уз Речник српскохрватског књижевног језика (неколико података и неколико речи) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	3—5
О етимолошком и секундарном X и о једном глаголском дублету (БРАНИСЛАВ МИЛАНОВИЋ)	6—20
Зависнословжене реченице за исказивање ексцесивности (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	21—29
О изведеницама типа <i>усисивач</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	30—36
Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ)	37—44
Из живота речи	
Порекло термина <i>орџ</i> у векторском рачуну (ТАТОМИР АНЂЕЛИЋ).....	45—46
О значењу речи <i>лила</i> (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	47—49
Употреба и семантичка вриједност глагола <i>умријети</i> и <i>преминути</i> (ДРАГО ЋУПИЋ)	49—52
Латинско <i>fundamentum</i> у једном народном говору (МИЛОСАВ ТЕШИЋ)..	53
Језичка култура	
Оглед о неким недостацима језика дневне штампе (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	54—64
Потреба даљег рада на правописним питањима (МУСТАФА АЈАНОВИЋ)	65—69
<i>Ораховчанин</i> и <i>Ораховичанин</i> , <i>ораховачки</i> и <i>ораховички</i> (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	69—71
Напомене о неким нормативним питањима (МИТАР ПЕШИКАН)	71—82
Хроника	
Савјетовање о правописној проблематици у Босни и Херцеговини (АСИМ ПЕЦО — МИТАР ПЕШИКАН)	83—84

О ЕТИМОЛОШКОМ И СЕКУНДАРНОМ Х И О ЈЕДНОМ ГЛАГОЛСКОМ ДУБЛЕТУ

I

1. Из фонетике је познато да је *x* у нашем језику врло слаб глас. Са физиолошке стране — то је констриктив, али констриктив при чијем изговору постоји широк пролаз кроз који фонациона струја пролази „сразмерно слободно“; са акустичке стране — то је безвучни спирант, и карактеристичан консонантски шум може бити чак толико слаб да се једва и чује. Отуда је *x* глас без нарочите изразитости. Као последица таквих фонетских особина јесте могућност његовог губљења. И он се изгубио у мноштву народних говора и на великом пространству штокавског дијалекта. Тај процес је почео још половином 16. века, а у источној Србији до ишчезавања *x* могло је доћи много доцније — „тек после друге половине 18. века“.¹ Међу говорима у којима је тог гласа нестало налазе се и најпрогресивнији и најновији говори на којима је заснован наш савремени књижевни језик. Према томе, у књижевном изговору њихових представника то је „поновљен“ глас.

2. Још је В у к написао да се глас *x* најбоље изговара у Дубровнику и да се јасно чује у свим позицијама у речима; затим — да се чује и „онуда по околини“, као и према југу „по свему приморју . . . и по Црној Гори до самог Скадра; али слабо ђе здраво, постојано и на свакоме мјесту у ријечи“. А у Босни варошани, „особито који су турског закона“, имају „танак изговор слова *x*“ (отприлике као што је у немачком глас који се обележава словом *x*).² То — код Вука. Р. Бошковић је у познатој расправи *О ђироду, развијку и заменицима гласа x у Црној Гори* ближе означио у којим се говорима на црногорском подручју још чува тај глас. То су говори непосредне околине Цетиња: „цела Ријечка и Љешанска нахија и делови Катунске нахије — племена Његуши, Пеклићи и Бјелице“.³ Али, кад је реч о изговарању гласа *x* на овом делу језичке територије, треба рећи и то да се он чува и „у већини говора муслимана у Босни и Херцеговини“ (понегде га изговарају и католици, а у Мостару — и право-

¹ А. Белић, *Дијалектии источне и јужне Србије*, 1905, 210.

² Предговор првом издању *Српских народних пословица*, 1836; Граматички и полемички списи III, 4, 5, 8.

³ Јужнословенски филолог књ. XI, 1931, 180.

славни), као и у говору муслиманског становништва плавско-гусињске области.⁴ Иначе се данас зна да има и више других штокавских говора са тим гласом. П. И в и ћ их наводи у 10 тачака. То су „ивични“ говори у којима је х настало углавном у вези са страним утицајима. Међутим, подстицај за чување тог гласа у приморским и црногорским говорима Ивић види, на једној страни, у њиховом контакту са чакавским говорима, а на другој — он допушта да то може бити и „прост архаизам“. Нема сумње да у овој врло ограниченој периферној штокавској зони нашег језика фонема х има најизворнији и најпостојанији изговор.

3. Кад тако стоји ствар са гласом х у народном говорном језику, онда је разумљиво што је Вуку то представљало велики проблем одмах на првом кораку у његовом раду на реформи правописа и азбуке. Он је у *Писменици* (1814) употребио Мркаљеву азбуку, јер за наш језик „лакша и чистија не може бити од ове“. Са словима која би се могла саставити од њ и Т, Д, Л, Н букваца би имала 29 „писмена“, и ниједно од њих није сувишно нити које недостаје, већ их је „таман онолико колико својство сербског језика изискује“. Међу тим „писменима“ је и х. Али у посебној примедби Вук вели да „Сербљи прости“ глас за то слово врло тешко изговарају, него га или сасвим изоставе, или га промене у други глас. И он сматра да се може изоставити у почетку речи пред самогласником или у средини речи између два самогласника. Затим додаје: „Или, могло би се учинити да се пише свуда где се год у славенском језику находи“.⁵ Дакле, Вук овде није био категоричан. А сам — сем изузетно — није обележавао глас х у писању јер га није имао у свом домаћем, тршићком говору.

Радећи после на састављању речника, Вук је у исто време извршио дефинитивну корекцију графичког система на принципу: колико у језику има гласова, толико у азбуци треба да буде писмених знакова. Он је за речник узимао речи у највећем броју из народног језика свог родног краја, где је глас х одавно био ошчезао у изговору. Сигурно је тада био у уверењу да га више нема ни у другим крајевима. А у *Српској граматичкици*, која је изашла с речником (1818), такође се истиче „да у српском језику нема ни једне ријечи ће би се х изговарало“.⁶ Тако су у речнику речи наведене без тог гласа. Међутим, Вук није сасвим одбацио х, као што је то учинио са многим другим „славенским“ словима. Јер поред свега он на истом месту каже да га „морамо узети за туђе ријечи“, подразумевајући ту и „славенске и росијске“ речи. Неписање х у речима нашег језика одговарало је правописном правилу: п и ш и к а к о г о в о р и ш, које је Вук поставио и којег се и у овом случају тада држао. Љ у б о м и р С т о ј а н о в и ћ износи као занимљивост да су после изласка *Српској рјечника* заједно с Ву-

⁴ П. Ивић, *Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику* — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, 1957, 168, 176—177.

⁵ Граматички и полемички списи I, 10, 12, 13.

⁶ Граматички и полемички списи II, 34.

ком одбацили *x* и сви књижевници.⁷ А, у ствари, то је више чудновато него што је „занимљиво“ јер су они били највише противни баш увођењу његове нове ортографије.

4. Међутим, као што се зна, *x* се само извесно време није писало у књижевном језику. Кад је Вук наишао на изговор тога гласа у народним говорима на крајњем југозападу, одлучио је да га пише где му је место у речима. О томе он говори у предговору *Српским народним пословицама*, које је издао на Цетињу 1836. године.⁸ Један је чланак (VII) посвећен слову *x*, и у њему се Вук највише задржао на томе у којим се све местима и крајевима изговара глас тога слова и у којим позицијама у речима. А у почетку чланка је као „ствар позната“ само напоменуто да се *x* у Србији и у „Маџарској“ не чује или се „претвара“ у *v*, *k* и *j*, а у Херцеговини се на крају речи изговара као *ī*. Имајући све то у виду, хтео је да га у *Пословицама* наштампа свуда где му је „право мјесто“, по етимологији, „па читатељи нека га изговарају како је коме обичније и повољније“. Али није стигао да га у раније припремљеном рукопису обележи у свим речима. И тако је *x* изостало на многим местима у тој књизи.

Појава *x* у књижевном језику представљала је велику новину, толику — да се та година (1836) узима као почетак трећег периода Вуковог реформаторског рада. Требало је сада прихватити писање тог гласа и поред познате чињенице да он не постоји у толиким говорним срединама. Писање *x* Вук није образлагао само његовим различитим заменама у народном језику. У једном писму он, између осталог, пише да га је морао примити „барем, као разлику или новост у језику нашему“, и мисли да ће најбоље бити да га у писању приме сви. Јер ако хоћемо да пишемо за све Србе, онда је „правије да га пишемо ради оних који га изговарају“. Од тога је још разложније оно што за тим долази, а то је — да кад се у народу једне речи говоре двојачко, „писатељ“ је дужан да изабере оно што је правилније, „не гледајући или га говори народу мање или више“.⁹ И то што је правилније и лепше треба да се усвоји у заједничком књижевном језику. Уосталом, Вук је тако стално радио на поправљању, дотривању и усавршавању тог језика. У овом случају правилност речи је одређена њиховим изворним гласовним саставом, и то је сигурно било пресудно у Вуковом инсистирању на обавезном писању гласа *x* и код оних који га иначе не изговарају. И показало се да је, вођен здравим инстиктом, био на правом путу.

5. Они који су се свестраније бавили испитивањем Вуковог рада на изграђивању нашег књижевног језика уопште налазили су и друге мотиве за такво решење овог правописног и изговорног проблема. Тако М а р е т и ћ налази да је Вука нагнала велика потреба кад је прихватио обе-

⁷ *Живот и рад Вука Стојиф. Караџића*, 1924. 443.

⁸ Граматички и полемички списи III, 3—10.

⁹ Љ. Стојановић, нав. дело, 445.

лежаване х у речима, јер би нам без њега језик био „подоста распојас и алџав“. Тај глас је, затим, постојао и у даљој прошлости нашег језика узетог у целини, као што га и сада има и у другим словенским језицима. Због тога Маретић сматра да је „граматички правилније писати га него не писати“.¹⁰ Б е л и ћ, међутим, у томе види знак виших побуда. По његовом мишљењу, Вук је и тиме хтео да свој правопис колико-толико приближи латиничком правопису, у којем је х пуноправно заступљено. Јер је у визији имао културно уједињење наших народа са заједничким књижевним језиком. А глас х се добро чува у изговору код чакаваца и код кајкавских Хрвата.¹¹ То тим пре што је баш тада, у оквиру програма илирског препорода, кајкавски дијалекат замењен штокавским. А Љ. С т о ј а н о в и ћ је најближи Вуку јер вели да је он од говорних особина југозападних крајева одабрао само једну која је „лепша и правилнија“, а то је — изговор гласа х.¹²

6. Вук је, са урођеним еклектицизмом, узео х из наших архаичнијих говора и његовим усвајањем писана реч је опет добила првобитни гласовни лик, којим се, природно, тако наметнула и говорном језику. Са своје стране, то је знатно подривало зграду новог, фонетског правописа. Кад се Вук у *Пословицама* појавио са обележеним х у речима, књижевници су, према писању Љ. Стојановића, били изненађени: „неки су му одобравали, а неки су га корели“. Њега је питање гласа х стално мучило, чак и сада кад је сигурно био убеђен да је нашао најбоље решење. Зато је у поменутом писму могао написати и ове речи: „Никоме од наших списатеља није х на већу сметњу и тегобу него мени“¹³ Вук је био свестан да је овим реформаторским потезом у доброј мери жртвовао вредност основног ортографског принципа, за који се иначе својски залагао у разним другим приликама. Али су разлози за то били јаки и одлучујући.

7. Као што је речено, Вук је са *Пословицама* почео писати х свуда где му је по пореклу место, где је оно етимолошки оправдано. И прећутно је захтевао да га и други тако пишу. То је био принцип кога се држи и наш правопис после Вука, све до данас. Извесна одступања представљају највише примери речи у којима су се на месту где је било х развили други гласови (в, ј и к). Али је у таквим случајевима све регулисано посебним правописним одредбама. Међутим, увек се нарочито истиче, као основно и опште правило, да у књижевном језику треба писати и изговарати само оно х које речи имају по свом постанку.

8. То је потребно истаћи зато што се у многим речима нашег језика јавља х које у њима првобитно није постојало. Тако је добивено секундарно х. Оно је, по правилу, најразвијеније у говорним крајевима где, више

¹⁰ *Грамајика хрвајскоја или срјскоја књижевної језика*, III изд. 1963. 17.

¹¹ *Савремени срјскохрвајски књижевни језик*. Први део — *Гласови и акценатај* (скрипта), 1951, 45. и 56.

¹² Нав. дело, 443.

¹³ Љ. Стојановић, нав. дело, 445.

или мање, егзистира и етимолошко *x*. И има га не само у страним већ и у домаћим речима. Они који су испитивали или само познавали говоре у тим подручјима готово без изузетка констатују у њима и појаву секундарног гласа *x*. Тако, на пример, Вук у предговору *Пословицама* пише да се у Дубровнику у неким речима изговара *x* где му „према осталим славенским нарјечјима“ није место; то су: *зијехати*, *зијехање* и *зијехалица*, *зијехнути* (с. 4). П. Б у д м а н и за дубровачки дијалекат свога времена наводи за то и друге речи (нпр. *йејељуха*, *биочух*; *хати*, *хамбар*, *хаждаја*, *Харайин*), и томе додаје да многи пишу „протива етимологији и правилном изговору: *хрвати се*, *хрђа*, *лахко*, *људих* итд.“¹⁴ Затим је секундарно *x* забележено у говорима источне Херцеговине, нарочито у местима са муслиманским и православним становништвом (нпр. у речима: *халаи*, *хаја*, *хочима*, ето *хи*, *Хасим*, *Хесаг* и др.).¹⁵ У мостарском говору, у којем се *x* употребљава „неправилно“, изговара се, на пример, и *хрђа*, *хрвати се*, *хрија*, *лахко* и др.¹⁶ Секундарно *x* је присутно и у црногорским говорима, а такође и у говорима новопазарско-сјеничке зоне.¹⁷ И тако даље.

Неке су речи са секундарним *x* толико обичне у народним говорима да се као такве могу чути и у књижевном говорном језику, а нађу се и написане са тим гласом. У *Правопису* (1960) наведене су ове: *агеи*, *алаи*, *аи*, *венуи*, *рђа*, *рђав*, *рвати се*, *рвати* — као речи у којима не треба писати *x* „јер му у њима по етимологији није место (с. 35, f).

Али, с друге стране, то не значи да се свако етимолошко *x* у речима пише и изговара. Једна правописна одредба гласи — да се *x* не пише ни у речима „у којима га је давно нестало“, и као пример за то су ове речи: *одлануи*, *миљеи*, *шрулеж*, *шрунуи*, *шруо*, *шрула*, *шруло*. Вук у речнику глагол *одлануи* упућује на *одлануи*, *leichten werden*; а поред *шрухлеж*, *шрухнуи* у загради је *шрулеж*, *шрунуи*, као и: *шрухлина* (*шрулина*), *шрухлост* (*шрулост*). Међутим, поред *шрула* у загради је *шрухла*, али само *шрухли*, *шрухла*, *шрухлб*. М а р е т и ћ каже да „онај дио народа који није гласа *x* изгубио чини се да све те ријечи изговара и без *x*“.¹⁸ Вук је глагол *идбунуи* тако дао у речнику, без *x* (поред *набунуи*, *набухао*, *набухла*), а у правописном речнику је: *идбунуи* не него *идбунуи*. У *Правопису* је и глагол *уди* наведен међу речима које по пореклу немају *x* (с. 35); зато га треба тако писати (у правописном речнику: *худи* не него *уди*), како га је и Вук чуо у Дубровнику, поред *хуг* (*schlecht, übel*) и *хугоба*. На истом месту он вели да можда има још која реч „у којој се за *x* као заборавило“.¹⁹ Међутим, у његовим примерима: *уди* ми море; неће ти то *науди*! — глагол *уди* има значење

¹⁴ *Dubrovački dijalekat, kako se danas govori*, Rad JAZU LXV, 158.

¹⁵ А. Пецо, *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ књ. XIV, 75.

¹⁶ М. Милаш, *Današnji mostarski dijalekat*. Rad JAZU 153, 1903, 55.

¹⁷ А. Пецо, *Наш језик* књ. XVIII, 201—219.

¹⁸ Нав. граматика, 73.

¹⁹ Граматички и полемички списи III, 4.

„шкодити“, а *хуг* на првом месту значи „зао“, „опак“. У речнику ЈАЗУ за значење глагола *хугити* наводе се примери: — Ки но га *хуге*, кунг; псују, бију (Марулић); — Који огањ *хугише* у леду студеном (Држић); — А ни мене не *худи* дружина (Пјев. црн.); — Ал’ ни мене не *хуге* краљеви (Нар. пјес. Вук.). На том месту Б у д м а н и, као лексички обрађивач, каже да *хугити* употребљено у значењу посеге треба поправити на *угити*. И ту се позива на Ј а г и ћ а, који је написао да „*хуги*“ у Марулићевом стиху „веће себи *хуги*“ треба заменити са „*уги*“, јер стари језик строго одваја глагол „*угити* кому“ од „*угити* кога“; први значи „посеге аlicui“, други „*maledicere alicui, conviciari*“. Будмани затим додаје да се у наше време често пише *хугити* у значењу глагола *угити* „јер се криво мисли да *угити* постаје од *хуг*“, како је, видели смо, мислио и Вук. Код Ристића и Канрге глагол *угити* „шкодити“ („то ми *уги* здрављу“) доводи се у везу са придевом *уг*, *уга* који се упућује на *хуг* (!), а *хугити* се правилно упућује на *кудити*, *gügen, tadeln*.

9. Секундарно *х* је настало као фонетско-физиолошки производ или је добијено аналошким путем.²⁰ У првом случају, у многим нашим народним говорима, који су иначе изгубили глас *х*, изговара се аспирата — врло слабо артикулисано и редуцирано *х*, које се „једва чује“ и које само „подсећа на наш задњонепчани констриктив“. Такво *х* је најпре констатовао А. Б е л и ћ у говорима источне и јужне Србије.²¹ Оно се у њима јавља обично у турским речима које су раније имале глас *х*, и то на почетку речи и слога, као и пред самогласницима на почетку других речи „где није било *х*“. Белић узима да „ваздух пре образовања вокала већ почне да струји“, што даје „врло слаб спирант *х*“; примери за то су из говора нишког и врањског краја (*‘оојкину*, *‘ооца*, *‘хугри*, *‘хује* и др.). Затим је Д. В у ш о в и ћ забележио „полугласно“ *х* у говору „старе Херцеговине“, источно од линије Требиње—Билећа—Гацко и наводи примере: *‘ајсџи*, *‘ајдук*, *‘ејлен*, *‘хунђе*, *‘хугри ге* и др.²² Р. Б о ш к о в и ћ пише у поменутој расправи да се у мрковићком говору (непосредна околина Бара) чује у туђим речима, а и у онима где *х* није ни било, аспирата, „која може бити покаткад и нека врста врло слабог *х*“; међу примерима су и ови: *лџ’и* (хлад), *‘џ’дук*, *‘аон*, *‘џ’ге*||*‘џ’ге* (стр. 182). Такав глас овде није обележен словом, већ нарочитим знаком који представља његову праву акустичку вредност. Вушовић на истом месту износи да је Вук „аспирантну нијансу звука *х*“ каткад и обележавао тим словом (нпр. *хојгоше*).

Разуме се да оваква аспирата не може бити оно што се назива секундарним *х*. Јер се под тим термином подразумева глас *х* који, као такав, има релативно потпун изговор, не редуциран, као и свако друго *х*, и који се, према томе, обавезно и обележава истим писаним знаком.

²⁰ А. Пецо, Наш језик књ. XVIII, 201—219.

²¹ Дијалекти источне и јужне Србије, 1905, 207.

²² Дијалекти источне Херцеговине, СДЗБ. III, 20.

На пример, такво се *x* развило на почетку речи испред самогласничког *p*, после којег је сугласник; то су ове речи: *xрђа*, *xрђав*, *xрвайти се*, *xр-зайти*.

10. Још је распрострањеније и са чистијим изговором секундарно *x* које је настало аналогичном — према речима које се изговарају са етимолошким тим гласом. А. Пеццо наводи за то неколико примера забележених на босанско-херцеговачком језичком подручју, где је становништво измешано—муслиманско и православно, и католичко. Муслимани су под утицајем религије сачували глас *x*, а православни га немају „или га употребљавају факултативно и најчешће тамо где му није по етимологији мјесто“. У тим говорима, на пример, према односу *Хусо-Усо* могло би се добити и *Хесма* према *Есма*, као што је према односу *хљѐб-љѐб* могло настати и *хаја-аја*, *хаваз-аваз*.²³ Одавде се види да је за развитак аналошког *x* најповољнија таква говорна средина где се изворно *x* изговара у речима, и тај се глас онда преноси и на друге — које га својим постанком нису имале.

Затим ово. Ја сам у ђачким радовима понекад наилазио на облик 2. и 3. лица једнине помоћног глагола *бийти* у потенцијалу са *x* (нпр. ти *бих* му сигурно дао то да си имао, он *бих* то урадио да је могао). Јасно је да је овде *бих* дошло према таквом облику 1. л. једнине (ја *бих* дошао), који је граматички правилан. Они који немају глас *x* говоре само *ја би дошао*, као што је и *йти би дошао*, *он би дошао*. И кад место тога треба рећи и написати *ја бих дошао*, онда се психолошким путем намеће и *йти бих дошао*, *он бих дошао*. Ово је, дакле, пример за секундарно аналошко *x* које је постало на морфолошком плану — у системи глаголских лица.

Вук за речи које је чуо да се говоре са неетимолошким гласом *x* у Дубровнику (нпр. *зијехайти* м. *зијевайти*) и у Црној Гори (нпр. *ланих* м. *лани*) каже да оне „показују како се ђешто народ побркао у изговарању *x*“. И њему је било нарочито чудно што се тај глас изговара тамо где не треба да буде. А још више се *x* може наћи тако употребљено код оних који га у свом говору немају. И као по правилу, код њих влада увек извесна пометња кад им се тај глас намеће да га употребе у писању, као и у говору. Зато га они употребљавају и у речима у којима му није место.²⁴

11. На тај су се начин у нашем језику временом све више множиле речи са секундарним гласом *x* у изговору, а неке се од њих могу наћи тако и написане. На другој страни, има такође доста речи које се употребљавају и без *x*, више у говору него у писању, а у њима тај глас не треба да недостаје јер је оправдан пореклом. То показују и речници наших правописа где су такве речи, и једне и друге, наведене у већем или мањем броју, и где се самим тим види како их треба употребљавати у књижевном

²³ Наш језик књ. XVIII, 208. и 219.

²⁴ Тако је Мареџић нашао да босански писци 17. и 18. века нису знали употребљавати глас *x* како треба зато што га нису изговарали (Наш језик књ. XVIII, 205).

језику — без гласа *х* или са тим гласом. Сигурно их је највише у речнику *Правописа* МС и МХ јер је то по броју свих заступљених речи досад најобимнији речник те врсте. Прегледао сам у њему само речи које су под словима *Х* и *А* и уз које је са „не него“ означено како их треба узимати у књижевној употреби. Са почетним *х* су ове:

хав̄аз не него ав̄аз, хав̄лија, хадет, хаждаха, хаздија, халат, хал̄-
кав, хамбар, хандрак, хар (коњушница), хариш, хат, хегбе,
хегеде, хеглен, хергела, хеспап, хмиљети, хмућак, хорити се,
хрвати се, хрвач, хрђа, хрзати, худити, хурма, хуцкати.

Као што се види, *х* се у овим речима налази испред самогласника (*а, е, о, у*) и пред самогласничким сонантом *р*; дакле, у позицији где има и фонетских услова за развитак секундарног гласа *х*. Изузимају се две речи у којима је *х* пред усненим назалом *м*. То су, затим, већином стране речи, углавном из турског језика. Међутим, оне у том језику нису све без *х*. Тако је у Ш к а љ и ћ е в о м речнику *Турцизми у српскохрватској језику* (Сарајево, 1965): *џџе* (ар.) „бисаге“ <тур. *heye*, *eriela* <тур. *hegele*, *urma* <тур. *hugma*. И те се речи у овом речнику упућују (*v.*) на њихов гласовни лик са почетним *х*. Према речнику ЈАЗУ *џеџе* (*f. pl.*) „врста гусала“ је од мађарске речи *hegedü* (пример из језика М.П. Шапчанина: — Зацијукаше хегеде). У правописном речнику за *хџроз* стоји у загради: обичније *џроз*, а тако исто и за придев *хџбав*: (обичније *џбав*). А и те су речи из турског језика у коме имају *х* на почетку: тур. *hogo*, *hogos*; пер. тур. *chûb*, лијеп (Рј. ЈАЗУ). Домаће речи: *хаљкав*, *хмиљети* (екав. *хмиљети*), *хмућак* — наведене су у речнику ЈАЗУ и без *х*. Прва се истина, упућује на *алкав*, и ту се каже да је пишу и са *х* (пример: Северијан се носи врло *хаљкаво* — М. Ђ. Милићевић). За глагол *хмиљети* наведен је такође само један пример: — Одасвуд околу *хмили* пук к Превлаци (Стј. Љубиша); сви остали су за његове облике без *х*. За *хмућак* (у Вуковом речнику је *мућак*) има да постаје од основе глагола *хмућати* и да се обе те речи говоре у наше време у Дубровнику.

Под *А* има још више речи које у књижевном језику не треба употребљавати тако, већ са гласом *х* на почетку. То су ове:

абати не него хабати, абер, абџрник, абрдоноша, аварија азна,
ајрли, ајдук, алав, алал, алапљив, алва, ам, амајлија, амал,
амам, анџар, апс, апсити, ара̄м, ара̄мбаша, ара̄мзада, ара̄р,
ара̄ч, арлекин, артија, арфа, арчити, асна, аста, асура, атибур,
аџија, аша̄, ашпук.

Глагол *хабати* се у речнику ЈАЗУ упућује (са *vidi*) на *хабиџи* „кварити“, и ту има да је *хабати* од истог корена, а за *хабиџи* — да је прасловенска реч (стсл. *habiti*, кварити, рус. *йохабиџиѣ*, размазити, чеш. *ochabiti*, ослабити). Друге су највише из турског језика. Неке су наше

изведенице; то су: *аберник* и *аброноша* од *абер* < тур. haber; *алав*, пун х а л е < тур. hala; *ајсији* од *хајс* < тур. hapis. ар. habs; *арчији* од *хџрач* < тур. harg; *алајљив* је са нејасним кореном. Из турског језика нису ове: *ам* < мађ. hám, *арџија* < грч. χαρτιον (стсл. hartija), *арфа* = нем. harfe.

У правописном речнику има још речи које су овако наведене (на пример: *рсуз* не него *хрсуз* („крадљивац“, „лупеж“ — Рј. ЈАЗУ), *рскати* не него *хрскати*, *рџа* не него *хрџа*, *рџн* не него *хрџн* и др.). Неке, стране и домаће, само су наведене са почетним х, без ознаке „не него“ или „не“ (нпр. *хајим*, *хџнар*, *хџрем*, *ханума*, *хџкиар*, *хрџав*, *хрџавица* и др.). А уз неке опет стоји да је други гласовни лик неправилан; нпр. *диј* (непр. *хџи*). Затим, има речи без х на почетку које се упућују на лик с тим гласом, што значи да је то њихов књижевни облик. С друге стране, видели смо да за речи *хороз* и *хубав* стоји да су оне о б и ч н и је без х (*ороз*, *убав*), а уз *ајџан* и *ајџар* у загради има: „боље *хџџан*“ и „боље *хџџар*“.

Све ово показује колико колебаљивости има у писању речи са секундарним и етимолошким х. Јер изговор тог гласа представља увек актуелан проблем за наш правопис.

II

12. Од многих речи које имају секундарно х узео сам овде само једну — то је глагол *ојхрвати*. Настојаћу да покажем колико се она са тим гласом употребљава у писаном књижевном језику. Али најпре ово.

По гласовном склопу то је сложена глаголска реч — састављена првобитно од простог глагола *рвати* и префикса *об-*. Мислим да глагол *обрвати* не спада у општепознате речи нашег народног језика, као што су то многи други глаголи сложени са овим префиксом (нпр. *објрлији*, *објавији*, *облеији*, *обрадији*, *обрасији*, *обучији*, *ојџуџији*, *ојџрчаји*, *ојџереији*, *ојџији* и др.). А још су мање познате, а неке су скоро и непознате, речи које чини глагол *рвати* с другим префиксима (нпр. с префиксима: *го-*, *из-*, *с-* и др.). — Према историјском речнику ЈАЗУ *рвати* (*се*) је наша стара реч: јавља се од XIII века у речничкој грађи. То је затим и прасловенска реч јер се налази и у другим словенским језицима (нпр. у словеначком *rváti*, *гџјет*, у руском *рвати*, *рву*, *рџи*; у старословенском је *рџвати*, -вџ, -виши, *evellege*, -џ *rugnate* (М и к л о ш и ч, *Lexicon*). На основу грађе обрађивач речи је могао констатовати да неки писци често пишу *хрвати* поред *рвати*, што је потврђено и наведеним бројним примерима. Глас х је ту дошао накнадно — „због јаке аспирације код изговора сонантног р као и код самогласа а“ (П. С к о к).²⁵ Тако се тај глас јавља и у сложеном глаголу *обхрвати* одн. *ојхрвати*. Међу примерима из језика старих писаца неки су дати и за значења тог глагола; на пример: — Јоб бијаше *обхрван* од многије(х) жалостије(х) (Раднић); — Ради привелике

²⁵ *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* knj. III, Zagreb, 1973, 178. — За глагол *рвати* С к о к ту вели: „Постањем је најнижи пријевојни степен од ие. базе *егу-: *егу-: *егу-: *егу-“.

болести, која га бијаше *обхрвала* (Лучић); — А сад ме је болест *ојхрвала* (Нар. пјес. бос.) Изгледа да такви примери у прошлости нашег језика нису били ретки.

13. Да видимо како глагол *ојхрваџи* стоји у речницима савременог књижевног језика и у правописним речницима.

У Вуковом, Броз-Ивековићевом, Деановић-Јернејевом и Бенешифевом речнику — нема га; у њима је глагол *обрваџи*. Међутим, Ристић и Кангрга *обрваџи* упућују на *обхрваџи*, али имају и *ојхрваџи*. Рекло би се одмах да је то иста реч, само што *обхрваџи* није написано фонетски, према изговору, тј. са асимилационом променом звучног *б* у безвучно *џ* пред безвучним *х*. Али тако није. Јер они *обхрваџи* преводe на немачки са *niederringen*, а *ојхрваџи* са *brechen, zerknirschen*. Код њих је затим трпни придев *обрваџ* — *zusammengebroschen*, а *ојхрваџ* — *gebroschen, zerknirscht*. На тај начин они су исту реч гласовно (*б—џ*) и семантички, иако у нијансама, диференцирали, што је у најмању руку чудно. — Слично је после поступио и Бакотић: у његовом речнику *обрваџи* значи „савладати“, а *ојхрваџи* — „сломити“. — У најновијем, информативном речнику Матице српске (и Матице хрватске) *ојхрваџи* се упућује (са *в.*) на глагол *обрваџи*, који значи „савладати, надвладати, обузети, освојити“ и уз то су наведена и два примера — са обликом *обрва* (аорист и презент). У предговору пише да је скраћеница *в.* („в и ди“) употребљена „онда кад је реч упућивана на другу, правилнију и бољу“. Остаје као питање да ли то значи да реч *ојхрваџи* није неправилна и да је добра. — Тако је и толико у речницима.

О томе има и у правописним речницима. у Белићевом *Правопису* (1950) наведен је глагол *обрваџи*, а за *ојхрваџи* се у загради каже да је то неправилно. Боранић у *Правопису* (1951) има само *обрваџи*. Али уз *рваџи* (*се*) је „не *хрваџи* (*се*)“, што са звездicom, на истом месту, значи да се не употребљава „у књижевном говору“. У сарајевском *Правописном приручнику* (1972) такође је само глагол *обрваџи*. Самим тим што је наведен тај лик овог глагола, а не и *ојхрваџи*, јасно је да су састављачи речника једино за облик *обрваџи*. У речнику *Правописа* МС и МХ (1960) стоји: „*ојхрваџи* не него *обрваџи*“. — Дакле, за писце наших правописа *ојхрваџи* није књижевни лик те речи.

14. А нису само они и лексикографи ти који сматрају да у књижевном језику не ваља употребљавати глагол *ојхрваџи* због гласа *х*, коме ту није место. Облици тог глагола: *није био ојхрвао, ојхрвала су, ојхрвала би*, који су, употребљени у реченици, нађени у најновијим књижевним текстовима, узети су за „језичке поуке“ у часопису *Наш језик*.²⁶ А у њима се износе „само несумњиве неправилности“, и на тај се начин, у исто време, исправљају такве „језичке грешке“. Објашњење је врло једноставно: прост глагол *рваџи* (*се*) правилно гласи тако, а не *хрваџи*

²⁶ *Наш језик* књ. VII н. с. 128, 290; књ. XII, 280.

(се); према томе, и сложени глагол с предметком *об-* гласи *обрваџи*, а не *ојхрваџи*. И у Р е г и с т р у речи је означено да је *ојхрваџи* неправилан облик глагола *обрваџи*. Затим је у истом часопису написано да је добро „што је (у правописном речнику) дато упозорење да је *схрваџи* неправилно и да треба *срваџи*“.²⁷ У *Језичком савјетнику* М. Ш и п к е (Сарајево, 1975) наведен је и глагол *обрваџи*, а уз то стоји: „не *ојхрваџи*“ (стр. 359).

15. Питање је, међутим, да ли тако треба гледати на глагол *ојхрваџи* у односу на други гласовни лик те речи (на *обрваџи*). Да би се могло одговорити на то питање, потребно је видети колико писци савременог књижевног језика употребљавају ову глаголску реч са гласом *х* на почетку њеног другог саставног дела. Материјала за то има у грађама за изразу Матичног речника и речника САНУ. И има више него што би се можда очекивало. Наводим одатле ове примере:

— Једно после подне беше ме главобоља тако *обхрвала*, да сам морала мало прилећи (М а т и ц а год. II, 1867, 512); — А дива су *обхрвале* горке муке, ране љуте (Ј. Ј о в а н о в и ћ Змај, Певанија I, 1882, 144); — А кад их једном *обхрва* борба у животу . . . (Ј. И г њ а т о в и ћ, Стари и нови мајстори, 1883, 19); — . . . сад било што га је сета *ојхрвала* . . . (Ђ. П о п о в и ћ; М. Сервантес Саведра, Дон Кихот св. IV, 1896, 332); — . . . јединица у богата, годинама и доживљајима *ојхрвана* оца (А. Г а в р и л о в и ћ, Деспотова властела, 1896, 19); — . . . а при том га је и тешка болест (костобоља) *ојхрвала* (С. Н. Т о м и ћ; Дело књ. XV, 1897, 452); — [осећање] што му је *ојхрвало* срце и душу (Д. Ј. И л и ћ Хаци-Ђера, СКЗ, 117); — бијаше Хус *ојхрван* јаком грозницом (Ђ. А. Ч о к о р и л о, Значај културне борбе у Француској, 1905, 57); — јунака [су] ране *обхрвале* (Ђ. Ј а к ш и ћ, Дела књ. III, 1911, 20); — [мисли] су га *ојхрвале* (Ст. С р е м а ц, Поп Ћира и поп Спира, СКЗ, 241); — Запевала би песму . . . кад год би ову *ојхрвали* слатки осећаји (Зона Замфирова, СКЗ, 77); — Туга је посве *ојхрвала* . . . (Б. Будисављевић, С личке груди, 1913, 6); — Нику, некако, *обхрва* сан (Св. Ћ о р о в и ћ, Цел. дела IV, 458); — *обхрван* неком неразјашњивом тугом (Ј. М. П р о д а н о в и ћ; Тарас Буљба, СКЗ, XI); — *обхрван* слутњом (М. Д. Л а з а р е в и ћ, Наши ратови за ослобођење и уједињење II, СКЗ, 191); — несрећан човек који беше *ојхрван* болом (Д. Ј. Ђ о к и ћ; Х. де Блазак, Евгенија Гранде, 1923, 118); — Добротвора *ојхрвао* бешћутни полусан (А. К о в а ч и ћ, У регистратури, 1919, 256); — Сан је брзо *ојхрвао* чула г. Винкла (В. М и л и ћ е в и ћ; Ч. Дикенс, Пиквиков клуб I, 1930, 200); — болови га сасвим *ојхрваше* (М. Ц р њ а н с к и, Сеобе, 1929, 213); — [бол] који вас је *ојхрвао* (М. К а ш а н и н, Трокошуљник, 1930, 70); — Дуго оста тако | док га сан није *ојхрвао* благи (М. Б е г о в и ћ, Изабране пјесме, 1925, 67); — Многа ме тешка *обхрвала*

²⁷ НЈ књ. XIII, 42.

брига (Даница Марковић, Тренуци и расположења, СКЗ, 43); — *ојхрвана* гневом и болом (Б. С. Николајевић, Догодели кров, 1927, 16); — Не дај жалости да те сувише *ојхрва* (П. С. Петровић, Млади курјак, 1936, 92); — Нека тиха меланхолија би га тада *ојхрвала* (Бран. Ћосић, Покошено поље, 1953, 183); — [зор] од човека, *обхрвана* свима несрећама (Д. Васић, Утуљена кандила, 1922, 43); — њу *ојхрва* силан стид и страх (В. Петровић, Варљиво пролеће, 1921, 99); — *ојхрван* великим замором (М. Ђорђевић; А. Доде, Жак, 1950, 459); — Жака је *ојхрвала* тешка туга (исто; 434); — ... како га је туга *ојхрвала* (Л. Ботић, Дјела, 1949, 53); — ... ту империју већ сасвим била *ојхрвала* тешка болест немоћи (П. Коњовић, Стеван Ст. Мокрањац, 1956, 204); — ... *ојхрвани* и сами данашњом несрећом (С. Пауновић, Пуста земља, 1948, 206); — Само би га ... туга *ојхрвала* (Д. Матић; Наша књижевност II, 1946, 47); — Младена *ојхрва* сан (Ч. Вуковић, Висине, 1952, 221); — Снег је грање *обхрвао* (М. Ољача, Шапат борова, 1953, 5); — плачу у мраку *ојхрване* непознатом леденом тугом (Б. Ћопић, Дјечак прати змаја, 1956, 120); — па би га ... *ојхрвала* стара туга (Б. Ћопић, исто, 150); — *ојхрван* многим бригама (М. Панић, Суреп, Филип Вишњић, 1956, 63); — уморна, скоро *ојхрвана* сном (Ј. Поповић, Истините легенде, 1949, 192); — Монотонија и замор *ојхрву* возаче (Политика, 28. X 1955, 6); — ... *ојхрвани* болом (Политика, 6. IV 1977, 12).

Има, затим, примера за облике и једног и другог лика овог глагола (*обхрваиши* и *обрваиши*) које су употребили исти писци. То су ови:

— ... иђаше лагано рекао бих *ојхрван* неким тужним мислима (Мита Ракић; Јадници В. Ига IX, 1879, 21); — Други један куршум погоди ... гардисту ... који беше *обървао* Курфејрака (исто; XV, 1886, 76); — ... и као неки лаки страх *обхрва* га (Ј. Веселиновић, Слике из сеоскога живота св. II, СКЗ, 203); — Успомене га *обрваше* (Цел. дела VI, 71); — [умор] који ме је тамо био *ојхрвао* (Л. К. Лазаревић, Цел. дела, 515; у писму бр. 17); — Кад би га жудња сувише *обрвала* (Приповетке св. I, СКЗ, IX); — Или ваљда треба га извинити што га је љубав *обрвала*? (Приповетке св. II, СКЗ, 57); — Тешке су ме мисли *обхрвале* (Ст. Новачковић, Калуђер и хајдук, 1913, 18); — оде ... брижан и *обрван* тешким, мучним мислима (исто; 143); — *Обхрван* великим болом (Б. Нушић, Деветсто петнаеста I, 1938, 124); — Њу *обхрва* тежина тренутка (Сабрана дела I, 1931, 347); — а туга ме *обрвала* (Сабрана дела XX, 1932, 28); — у заносу од бола којим беше *обхрвана* (М. Грол; П. Мериме, Коломба и Кармен, СКЗ, 42); — осети се *обрвана* дубоком тугом (исто; 23) — осети се слаба, *ојхрвана* (Исидора Секул ић, Записи о моме народу, 1948, 279); — седне у наслоњачу не би ли га боље *ојхрвао* сан (исто; 288):

— . . . јер су то моји човечански знаци страшног напора да се обрвам (Записи, 1941, 4).

У речничким грађама има и других потврда за употребу глагола *ојхрваиши*. Оне су изостављене јер су из језика мање познатих писаца. А међу примерима наведеним за облике овог глагола видимо и примере које су употребили, у својим књижевним производима, наши старији класични писци (Ј. Игњатовић, Ђ. Јакшић, Змај, А. Ковачић, Сремац, Ј. Веселиновић, Л. К. Лазаревић, Св. Ћоровић). Али је исто тако врло значајна и чињеница — да сви заступљени писци пореклом потичу из многих и разних говорних подручја и да својим животом и стварањем испуњавају готово цео временски период развитка савременог књижевног језика. Затим се види да су доста бројнији они који припадају новијем времену. И све то показује колика је употребљивост ове речи уопште и колико је онда глас *х* у њој постао стабилан. Пада у очи да су је као такву у великој већини прихватили писци са подручја екавског књижевног изговора, где иначе нигде нема гласа *х* у народном језику. Нарочито треба истаћи да су је усвојили добри писци, међу којима су и врло истакнути. А већ се доста одавно узима једино то као мерило за одређивање траматичке и књижевне вредности језичких појава и особина. Зато се и облици глагола *ојхрваиши* не могу одбацивати као неправилни и некњижевни. Мислим да су они по свему стекли пуно право на употребу у књижевном језику напореда са облицима који су без гласа *х* (од *обрваиши*). И треба их тако третирати.

16. Може се са сигурношћу рећи да од свих речи које имају секундарно *х* глагол *ојхрваиши* се највише јавља у облицима са тим гласом. Више и од основног, простог глагола *хрваиши* (*се*). У истим речничким грађама примери за облике овог глагола нису малобројни, поготову кад се узму и примери за облике других, изведених речи са његовим општим делом. Од њих ћу навести ове:

— *Хрвали* смо усамљени . . . (Н и к о л а I); — На хрватском земљишту *хрва*ху се тада две противне силе (А. Ш е н о а); — Љута болест *хрвала* је узтрајно несретну дјевојку (А. Ш е н о а); — [деца] не смеју да се *хрву* (Ст. С р е м а ц); — . . . *хрваше* се [ватра] с густим облацима дима (Драг. Ј. И л и ћ); — И он се *хрва* попут лава (С. С. К р а њ ч е в и ћ); — Ја се не бих *хрвб* (С. С. К р а њ ч е в и ћ); — И хук вјетра, што се малоприје *хрво* | с о гољелим грањем . . . (А. Ш а н т и ћ); — Душа се *хрва*, срце се цијепа (Љ. В у л и ч е в и ћ); — А ја међутим *хрвам* се рукама снажним (М. Б е г о в и ћ); — видим гдје се двојица по соби *хрвају* (Ј. Ј у р к о в и ћ); — Јест, ја сам се дуго са природом *хрв'о* (М. Р а к и ћ); — ја, који сам се толико *хрвао* са Фарадејевим линијама сила (М. П у п и н); — Није се он доста с њима досад *хрвао* (М. К а ш а н и н); — . . . и *хрва* се како ту зараду не би ко други уграбио (Д. Ђ у р о в и ћ); — нијесмо хтели да се помиримо с мишљу . . . да се не *хрвају* напредне . . . снаге

бугарског народа (Р. З о г о в и ћ); — *хрвући* се спотакле се о таванске степенице (Б. Ћ о п и ћ); — препустили смо му да се до миле воље *хрве* (В. Ј е л и ћ); — . . . па ће довече . . . причати како се са буром *хрвао* (Ј. Р а д у л о в и ћ); — Ми се *хрвамо* са дивљим чудима природе (М. Б а њ е в и ћ).

— Можемо после представе и *хрвање* да приредимо (Ст. Сремац); — Па и мене ухватила та зараза *хрвања* (Бран. Н у ш и ћ); — Са *хрвањем* руку и блед, као туга (А. Ш а н т и ћ); — Ми смо данас у изјесном добу врења, *хрвања* (В. Ћ о р о в и ћ); — А затим се ређају . . . силна *хрвања* на ледини (Ћ. С и ј а р и ћ); — И на наше биједно културно *хрвалиштије* појавио се тип . . . (А. Г. М а т о ш); — Пониковски допузи четвороношке на *хрвалиштије* (С. С. Крањчевић); — И тек су у хрпи стигли на тамно *хрвалиштије* (Т. У ј е в и ћ); — Ветар — *хрвач* (песма Десанке Максимовић).

Као што се види, међу писцима који су употребили ове речи са гласом *х* има и врло познатих, а такође и из разних крајева наше језичке територије. Али с обзиром на то да је глагол *рвайти* (*се*) толико позната и толико употребљива реч, наведени примери за облике са почетним *х* и други који овде нису узети не могу се данас прихватити као књижевни облици. Они употребом ипак далеко заостају за стандардним облицима који су без тог гласа. У правописима и речницима глагол *хрвайти* налази се међу речима у којима *х* не треба писати (ни изговарати). И сигурно је да и поред изнесеног материјала нико не мисли друкчије. Међутим, то се не може односити и на глагол *ојхрвайти*. У њему је *х* свакако нешто потпунији глас, и зато је у употреби постојанији. Наиме, после експлозије којом се изговара билабијални сугласнички глас а пре артикулације самогласничког вибранта у другом делу глаголске сложенице струјање ваздуха је појачано, и тако добивен спирант акустички је са изразитијом фрикативношћу него кад је на апсолутном почетку речи. И такво *х* је потенцијално присутније у језичкој свести. Са тим гласом глагол *ојхрвайти* се још више удаљио од глагола *рвайти* (*се*), као што се то огледа и на семантичком плану. Прост глагол је најчешће у рефлексивном облику и по глаголском роду је реципрочан, а *ојхрвайти* је перфективан, прелазан и са резултативним значењем стања у којем се објекат налази. То чини да је постала лабилна његова веза са глаголом *рвайти*. А глас *х* се у њему толико усталио да га писци у великој већини тако употребљавају, као што смо видели.

17. На крају, треба нешто рећи и о облику презента одн. о презентској основи глагола *обрвайти-ојхрвайти*. О томе може да се каже ово.

У великој М а р е т и ћ е в о ј граматици има да се *обрвайти* „спреже“ као *рвайти*; а презент овог глагола је *рвѐм*, по обрасцу *бѐрѐм*, *брѐйти* (стр. 283). Међутим, у Вуковом речнику презент глагола *обрвайти* је на *вѐм* (*вѐм?*). И Маретић на истом месту вели да Вук „нема право“ што „сумња да је презент *обрвем*, него држи да је *обрвам*“. При том упућује на Академијин Рјечник, где је презентски облик *обрвем* потврђен и при-

мерима: — . . . рве се и рвућ хоће да ју *обрве* (Д. Златарић); — Рви се јако за мене и *обрви* зле живине (Б. Кашић). За облик *обрвам* Маретић је, као обрађивач, написао да му је „потврда само у Вукову рјечнику“. Он је презент *обрвем* имао и у старијим речницима дубровачког „дијалекта“ — Дела Белином и Стулићевом, које он такође наводи. За Маретића су се после повели и лексикографи Деановић и Јернеј и Бенешић: и у њиховим речницима презентски облик је *обррвѐм*, као што је и у *Правопису* наших Матица. На другој страни су они који се у томе слажу с Вуком: Броз и Ивековић, Ристић и Кангрга, Бакотић, речник МС, сарајевски *Правописни приручник*: код њих је 1. л. презента *обрвѐм*, а у Белићевом *Правопису* и *обрвѐм*, али у загради.

У материјалу који имам за ову глаголску реч налази се и неколико примера за облике презента од оба њена гласовна лика. Од њих су неки напред наведени; то су: *обрхва* (Ј. Игњатовић), *ојхрва* (П. С. Петровић), да се *обрвам* (И. Секулић), *ојхрву* (Политика). Сад додајем ове:

— [сан] му се каткад поново јавља, да га најпре радосно узбуди, а за тим тугом *ојхрва* (С. А в р а м о в и ћ); — њега хоће да *ојхрва* сета (Б р а н к о в о к о л о, 1898); — Пази се, синко, . . . да те меланхолија не *обрва* (Л. Р. К н е ж е в и ћ); — Немој, драга, ноћас да те сан *обрва* (А. Ш а н т и ћ); — . . . на сељака бјегунца навале [се] бриге и *ојхрва* га туга (Б. Ћ о п и ћ).

Овде је, дакле, само један облик (*ојхрву*) са презентском основном *ојхрве-*, а остали су сви од основе *обрва-/ојхрва-*. Али се такав однос глаголских облика не би могао уопштавати јер су примери за то и сувише малобројни. Ипак је сигурно да Маретић неосновано сматра да је од глагола *обрваиши* презент *обрвем*, а не и *обрвам*. А и Вук је неоправдано навео презент на *вем* са упитником и у загради. Облици глагола *обрваиши / ојхрваиши* и од једне и од друге презентске основе потпуно су равноправни у употреби. Може се само претпостављати да су у извесном преимућству они који су бројнији и у наведеним примерима.

Бранислав Милановић